

Інтерв'ю з Ігорем Калинцем

• «Шістдесятництво» – як Ви окреслили б цей термін? Одні вживають його для означення творчого покоління, інші визначають як угруповання людей, об'єднаних певними ідеями.

– Це угруповання людей, об'єднаних довкола певних ідей: відходу від фальші соцреалізму, відшукування національних коренів, обрубаних у часи Розстріляного Відродження, та орієнтації на світову літературу.

• Чи надаються такі знакові постаті в когорті шістдесятників, як Іван Світличний, Іван Дзюба, Євген Свєрстюк, на роль ідеологів?

– Абсолютно. Додам хіба ще кількох політично виразніших, наприклад, Валентин Мороз, Іван Гель, Михайло Масютко.

• Дослідники зазначають, що з початком владного тиску та репресій середовище шістдесятників утратило цілісність і розколося на офіційне та дисидентське. Що продовжувало об'єднувати ці дві течії, чи зоставалося шістдесятництво явищем монолітним?

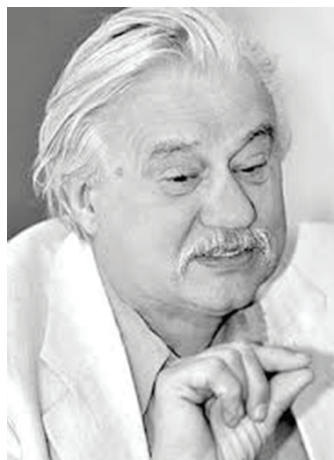
– З ряду шістдесятників відходили обережніші, хитріші, можливо, втомлені. Ці «офіційні особи» втратили право вже називатися шістдесятниками. Об'єднання, напевно, не могло бути, бо табірні ключі дрти не сприяли контактуванню. Хіба що пізніше, у післячорнобильський період, відновлювалися зв'язки і забувалося відступництво (приклад – Іван Драч, якого Львів висував до Верховної Ради СРСР).

• Окремі літературознавці поділяють шістдесятників за віковим цензом. Наприклад, Дмитро Павличко, Ліна Костенко – ранні шістдесятники, а, скажімо, поетів, що йменуються «київською школою», залічують до пізніх. Чи достатньо вмотивований цей поділ?

– Вік не має значення, але Дмитро Павличко і Ліна Костенко розпочинали у 1950-х. Та й далі не все у першого надавалося до протестного. Нехай би ці, що добре починали в 1950-х, називалися прешістдесятниками (як на початку XIX ст. були преромантики). У 1960-х було дві літератури. Одна – письменники (чи митці), які творили у це десятиліття, так само, як і в 1970-х, 1980-х і т. д. Друга – це властиво шістдесятники, що перебували в опозиції до влади, не конче ідейно однастайні. Можна вирізняти

Василь Слпчук

Ігор Калинець

шістдесятництво мистецьке, антимосковське, антирадянське, націоналістичне, загальнодемократичне. Ви у першому питанні говорите про об'єднання довкола певних ідей, тобто кількох ідей. Так воно й було. Окреслених груп чи об'єднань не було. Хіба що клуби творчої молоді у Києві і Львові чи «київська школа» (я так їх назвав, бо сам був у Львові, а вони в Києві.

Це підтвердив Ігор Римарук). Згодом були «Комітет захисту Ніни Стротагої», Українська Гельсинська група. Хто ранній, хто пізній? Адже чимало митців вийти друком відразу не змогли, бо обірався той слушний момент, коли в «Літературній Україні» могли об'явитися нові імена з їхніми добірками. Тож ранні – це ті, що встигли, а пізніші – це майже самвидавці. Тому не поділяю їх. Моя перша книжечка мала вийти разом зі збіркою В. Симоненка, але вилетіла на три-чотири роки, тому я пізній з того огляду. Та вони не пізні, вони завжди шістдесятники і ними були і в 1970-ті, і далі. Зрештою ті, що пишуть і в наші дні, – це теж шістдесятники: В. Шевчук, В. Голобородько. Вони (ми) завжди з тою печаттю. Та паралельно була і мала гарні зразки література у 1960-х, 1970-х, 1980-х і т. д., але це література того чи того (чи всіх) десятиліть. Колись прочитав статтю в «Літературній Україні» (не пригадую автора), де було старанно перелічено всіх поетів, що друкувалися у 1960-х, і всіх їх було названо шістдесятниками. Щоправда, свого прізвища я не знайшов. Ніхто так і не дав чіткого означення творчого покоління шістдесятництва. Це, мабуть-таки, я й роблю, виокремлюючи їх з усього потоку укрудлітератури. Звичайно, не можу всіх поіменно назвати, бо не всіх читав чи знав.

• Якщо шістдесятництво все-таки засноване на ідеологічній основі, то чи правомірно долучати до шістдесятників письменників старших поколінь, наприклад, Бориса Антоненка-Давидовича з його чіткою й неприхованою національною позицією або ж Павла Тичину з тими віршами, на які його надихнула «хрущовська відлига»? Чи, скажімо, Олесь Гончар, чий роман «Собор» дослідниця Ніла Зборовська назвала «дзеркалом» офіційного шістдесятництва, що відображає його світоглядну роздвоєність?

– До кола шістдесятників я не залічував би Антоненка-Давидовича чи Гжицького, які починали

ще у 1920-х роках. Проте вони стали симпатиками й батьками нової генерації 1960-х. Те саме стосується Павла Тичини чи Олеся Гончара. Хтось із них міг упіймати той свіжий струмисько і навіть стати «дзеркалом», але була інша література, навіть літератури, хоча й українські. Що це за офіційне шістдесятництво? З боку СПУ чи «Сучасності» і «Смолоскипа»? Чому поряд із таким властивим шістдесятництвом не могли бути інколи чесні й гарні радянські письменники (Володимир Міняйло, Павло Загребельний...)? Вони могли бути, але були роздвоєні.

• *Якими, на Вашу думку, були витоки і причини явища, що дістало назву «шістдесятництво»? Чи є підстави розглядати рух шістдесятників у контексті національно-визвольних змагань?*

– Це продовження чесної укрлітератури – шевченківської, пошевченківської, національного відродження, підпільної, еміграційної. Це література Опору. Інколи шістдесятників називають задушеним поколінням. Однак їх таки слід розглядати у контексті національно-визвольної боротьби. Бо вся українська література обох минулих століть ішла під тим стягом. Навіть найбільш модерна, авангардова. Були письменники, які блудили під конвоєм ідейно, ми їм це часто прощаємо, бо не впевнені, чи могли б самі вистояти у прокляті 1930-ті й аж до часу Ліни Костенко.

• *Як Ви позначили б межі тривання шістдесятництва? Із чого чи з кого розпочалося це явище? Існує конкретна точка відліку? І чи цей процес остаточно завершився (пригадується стаття Олеся Донія «Смерть шістдесятництва»), чи все-таки й далі триває?*

– Поки живуть і творять днесь. Як на мене, межі їм нема, я почуваюся шістдесятником і нині, коли щось ще друкую, перевидаю, хоч поезій не пишу з 1980-х років. Ті книжки, що друкую в незалежній Україні (твори для дітей, фрагменти спогадів, біографічну книжку про Богдана-Ігоря Антонича), таки виходять з-під пера шістдесятника, а не двотисячника чи когось іншого. Іван Дзюба, хоч би яким він був сучасним і академіком, був і є шістдесятником (з прикрою паузою в 1970-ті). Конкретна точка відліку – можливо, кілька публікацій у «Літературній Україні» на початку 1960-х, рукописні (а не друковані) вірші Симоненка, Мамайсура... Той час зі статтею (колективною) «З приводу процесу над Погружальським» – це точка політичної публіцистики 1960-х.

• *Який характер мало протистояння шістдесятників із владою? А також якими були слабкі й сильні сторони руху шістдесятників? Шістдесятництво було явищем еволюційним чи революційним? Чи справді це був «бунт покоління» (О. Пахльовська)?*

– Це був і «бунт покоління», і повернення до Шевченка, до 1920-х. Це було протистояння комуністичним ідеям, відшукування України в Україні, це був і міст до діаспори. Зрештою це було про-

довження української революції – явище еволюційне і революційне водночас. Одним виміром не вдається його окреслити. Ваші запитання мусили б спонукати до глибшого зацікавлення цим рухом як мистецько-літературним і політичним. Ще раз повернуся до тези Олеся Донія про «смерть шістдесятництва». З відходом у небуття останнього шістдесятника можемо сказати, що їхня епоха закінчилася, бо їх уже немає серед живих. Але вона не може відмерти цілковито, бо чимало і сімдесятників, і вісімдесятників продовжували традиції в усіх напрямках – адже це сутність життя національної літератури. Бо не повинно бути прірви, яка відмежовувала б шістдесятництво від новітньої літератури. Відмерти має та й відмирає переважно укррадлітература соцреалізму. Про неї лишиться згадка чи розділ у багатотомній історії нашої літератури.

• *Культурні акції шістдесятників влада кваліфікувала як націоналістичні. Чи були шістдесятники націоналістами?*

– Переважно так. Тому окремих і судили за антирадянську агітацію та пропаганду, за націоналізм. Звичайно, більшість не хотіла до того признаватися (хіба Іван Гель, Василь Стус) на допитах і судилищах, але майже всі за переконаннями були націоналістами.

• *Які особливості, відмінності та спільні риси українського і російського шістдесятництва?*

– Російських дисидентів за погляди не судили. Їхні погляди були в межах права людини. Нам цього було мало: нам ішлося і про права нації також. Часто дисидентські кола в Москві цензурували наш табірний чи тюремний самвидав і передавали на Захід матеріали без виявів українського націоналізму.

• *Очевидно, правомірним є поділ шістдесятництва на літературне, політичне, соціальне. Літературне шістдесятництво справді було найвиразнішим та найактивнішим. Чи таке враження виникає через те, що воно найбільш досліджене? Чи, можливо, літературне шістдесятництво вміщає в себе всі інші суспільно-буттєві вияви?*

– Шістдесятництво було різне, проте воно завжди було виявом національного опору, було Митусою. Тому на перший план вийшли митці, передусім письменники. Не можу дати відповідь на останнє запитання, бо не досліджував теми, але воно було всім у часи омертвіння нації, воно заповнило порожнечу між національно-визвольною боротьбою в час і по Другій світовій війні та нещодавно відновленою державністю. Адже навіть 1980-ті ще були гучним відлунням таки 1960-х: поновні арешти Василя Стуса, Валерія Марченка, Михайла Гориня, Ярослава Лесіва, аж поки Чорнобильська трагедія додала новий аспект українській революції. На жаль, у книзі «Рух опору в Україні» немає узагальненої статті «Шістдесятництво». Є щось подібне у «Міжнародному біографічному словнику

дисидентів». Там подаються терміни *шістдесятництво* і *шістдесятники* з поділом на культурників і політиків.

• *Ігорю Мироновичу, Микола Ільницький у монографії «Ключем метафори відімкнені вуста. Поезія Ігоря Калинця» писав: «Ігор Калинець належить до покоління “постшістдесятників”. Їм уже не дано було такої можливості для самореалізації, як їхнім попередникам, хоч у їхніх творах було менше “небезпечних” для режиму гасел і декларацій, ніж, скажімо, у Василя Симоненка, Миколи Вінграновського чи й Івана Драча». Попри це саме Ви 1972 року були засуджені до шести років таборів суворого режиму і трьох років заслання. За що ж Вам така честь (навіть не знаю, чи брати слово у лапки)?*

– Моя поезія до арешту – це суцільна присвята нашим борцям за волю. Не люблю слова *дисидент*, бо були ми не дисидентами, а чимось іншим. Саме за це мене судили. Це справді – честь.

• *У цій же монографії Микола Ільницький зазначає: «Ігореві Калинцю пощастило на критику. Його поезія була об'єктом дослідження таких авторитетних літературознавців, як Данило Гусар-Струк, Марко Павлишин, Юрій Шевельов...» Однак коли мова заходить про критиків, насамперед спадають на гадку ті, чийми стараннями був написаний «Обвинувачувальний висновок», який можна прочитати у додатку до «Пробудженої музи». Коли зважити на характеристику, яку вам дає Данило Гусар-Струк у передмові до «Невольничої музи», а саме: «Глибоко вкорінений у своїй культурі, історії, літературі, він пише черпаючи з української колективної підсвідомості, зв'язуючи все особистою щирістю переживань і вкладаючи все в досконалу, завжди вишукану форму» – то, можливо, це й пояснює, чому вибір репресивної машини впав на Вас? Бути голо- сом української колективної підсвідомості, либонь, те ж саме, що й бути пророком Божим. Імперська радянська влада зобов'язана була у свій спосіб камінувати Вас. Чи достатньо адекватно інтерпретують Вашу творчість літературознавці? Чи повною мірою відчитані глибинні смисли Ваших текстів?*

– Боже, як гарно Ви сказали: «Бути голосом української колективної підсвідомості...» Дякую. Ніколи до кінця не можна відчитати «глибинні» смисли поезії. Я вже й сам не можу їх відчитати (їх мудро вловлював І. Світличний, який був поряд у концтаборі). Зрештою, так і має бути. Ми ж давні і призабуті. Є нова література. Нові прочитання. Ми вмістимося у невеликому розділі історії української літератури, будемо синхронні до тогочасної літератури у діаспорі. Чи то так зле?

• *У котромусь зі своїх інтерв'ю Ви сказали, що перший том Ваших поезій – це «ліричний щоденник інтелігента 60-х років». Наскільки комфортно Ви тепер (коли вже майже все про всіх відомо) почуваетесь в контексті доволі неоднорідного шіст-*

десятництва? Чи ділите шістдесятників на своїх і чужих? Коли постали перед судом, чи не відчували себе самотнім, вирваним із кола? Хто належав до Вашого кола?

– Їх (шістдесятників. – В. С.) не так багато, щоб не мати свого простору посеред них. Що воно неоднорідне – це добре. Навіть у «київській школі» кожен має свій голос і місце. Чужих шістдесятників не буває. Бувають незнайомі мені імена, твори. Перед судом не був самотнім, десь були Стус, Калинець, Осадчий, Шабатура, Мельничук і багато інших. Але й були попередні, почавши від Шевченка, Грабовського, Зерова... До мого львівського кола належало чимало митців. Але моє коло – це насамперед авангардні художники з мистецько-морально-політичної школи Карла Звіринського (Сорока, Соїка, Мінько, Качмар-Савка, Шабатура, Медвідь, Петрук) – усіх не перелічити. А ще були брати Горині і Гель, Чорновіл, Антонів, а поза львівським – київське коло. Окрім «київської школи», Жиленко, Стус, Світличний... Та годі.

• *В автобіографічній примітці до «Пробудженої музи» Ви писали: «В ув'язненні працював токарем і кочегаром. Мучився, але не каюся – і радий з того, бо чую, що лишився людиною. Поезія допомогла вистояти і в перший, і в другий періоди (ув'язнення та заслання. – В. С.). Зумів зберегти все написане, що теж дивовижно, але не впевнений, що це радість для читача. Після 1981 року я замовк як поет і тепер я – імпресаріо колишнього Ігоря Калинця». Що спонукало Вас до цього рішення, прикрого для шанувальників Вашої творчості зокрема та поезії загалом? Для багатьох письменників власне мовчання (нездатність до писання) – це трагедія. Зазвичай, коли в людині помирає митець, відбувається руйнація особистості. Ваше мовчання – це вершина творчості? Ви досягли внутрішньої гармонії, коли мовчання – не порожнеча, а наповнення?*

– Власне мовчання (після 1981 року) – це визволення від нелегкого ярма Муз. Я не міг щось нового про свій час і своє оточення сказати. Перша половина 1980-х – це понура радянщина найгіршого гатунку. І мова моя поетична не хотіла вже мого второваного письма. Повторяти Пробуджену і Невольничу Музу я не хотів. Для вияву своєї душі – аби вона не вмерла – відшукував інші притулки. Зрештою став письменником для дітей. Утішив мене Марко Павлишин: логічно закінчити поезію, коли ти «бароковий» письменник. Я хотів би, щоб так, як Ви, думали й інші (мовчання – вершина творчості), бо не слід самому топтатися і нудити інших. Я мушу бути цікавим не тільки комусь, а перш за все собі. Отож третій том мій – «Муза мовчазна» з Вашої ласки. Мовчання – не порожнеча і не наповнення, а тривання в написаному в мое творче двадцятиріччя: 1960-ті, 1970-ті роки. Мені цього достатньо.